
ŹRÓDŁA / SOURCES / QUELLEN

Radosław Gross

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska

radoslaw.gross@uwm.edu.pl • <https://orcid.org/0000-0003-4190-5415>

Echa wypadków gryfickich i drawskich w 1951 roku na Warmii i Mazurach w świetle materiałów KW PZPR i WUBP w Olsztynie (część 2)

Echoes of the 1951 Gryfice and Drawsko incidents in Warmia and Mazury in the light of the materials of the KW PZPR and WUBP in Olsztyn (part 2)

Echos der Unfälle von Gryfice und Drawsko im Jahr 1951 in Ermland und Masuren im Lichte der Materialien der KW PZPR und WUBP in Allenstein (Teil 2)

Słowa kluczowe: kolektywizacja wsi, skup zboża, wypadki gryfickie, wypadki drawskie, Warmia i Mazury

Keywords: Warmia and Mazury, farming collectivization, grain purchase, Gryfice accidents, Drawsko accidents

Schlüsselwörter: Ermland und Masuren, Dorfkollektivierung, Getreideankauf, Unfälle in Gryfice, Unfälle in Drawsko

STRESZCZENIE

Ujawnienie w 1951 r. brutalnych metod stosowanych podczas skupu zboża i kolektywizowania wsi w powiecie gryfickim pociągnęło za sobą najpoważniejszy kryzys w polityce rolnej w okresie stalinowskim w Polsce. Zahamowanie procesu kolektywizacji nie uszło uwadze funkcjonariuszy policji politycznej. Wzbudziło również zaniepokojenie władz centralnych, które już latem 1951 r. zalecały ponowne przystąpienie do zdecydowanych metod kolektywizacji wsi i egzekwowania od chłopów świadczeń. Ujawnione we wrześniu 1951 r. przypadki siłowych metod kolektywizacji w powiecie drawskim, w założeniu władz partyjnych, nie mogły przeszkodzić w dalszej przebudowie wsi. Publikowane dokumenty (część 2) dotyczą reakcji wojewódzkiego aparatu partyjnego na nieprawidłowości zgłoszone podczas czerwcowego Plenum KW PZPR, skutków uchwały „gryfickiej” dostrzeżonych przez olsztyński aparat bezpieczeństwa, a także nowych „nastawień” wojewódzkich i powiatowych struktur PZPR wobec zahamowania procesu kolektywizacji.

ABSTRACT

The revelation in 1951 of the brutal methods used during the purchase of grain and the collectivization of villages in the Gryfice district resulted in the most serious crisis in agricultural policy during the Stalinist period in Poland. The halting of the collectivization process did not escape the attention of the political police. It also aroused the concern of the central authorities, who, as early as the summer of 1951, recommended resuming decisive methods of collectivizing the countryside and enforcing benefits from the peasants. The instances of forceful methods of collectivization in the Drawsko district, revealed in September 1951, could not, in the assumption of the party authorities, prevent further reconstruction of the countryside. The published documents (part 2) concern the reaction of the provincial party apparatus to irregularities reported during the June Plenum of the PZPR Central Committee, the effects of the "Gryfice" resolution noticed by the Olsztyn security apparatus, as well as the new "attitudes" of the provincial and district structures of the PZPR towards the halting of the collectivization process.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Enthüllung der brutalen Methoden beim Kauf von Getreide und der Kollektivierung der Dörfer im Bezirk Gryfice im Jahr 1951 führte zur schwersten Krise der Agrarpolitik während der stalinistischen Periode in Polen. Der Stillstand des Kollektivierungsprozesses blieb der politischen Polizei nicht verborgen. Sie erregte auch die Besorgnis der zentralen Behörden, die bereits im Sommer 1951 empfahlen, die Kollektivierung des ländlichen Raums wieder entschlossen anzugehen und den Bauern Leistungen abzuverlangen. Die im September 1951 aufgedeckten Fälle von gewaltsamen Kollektivierungsmethoden im Bezirk Drawsko (Dramburg) konnten nach Ansicht der Parteiführung den weiteren Wiederaufbau des Landes nicht verhindern. Die veröffentlichten Dokumente (Teil 2) betreffen die Reaktion des Parteiapparats der Provinz auf Unregelmäßigkeiten, die während des Juni-Plenums des Zentralkomitees der PZPR gemeldet wurden, die Auswirkungen der "Gryfice"-Resolution (Greifenbergerresolution). Der Sicherheitsapparat in Allenstein bemerkte dies ebenso wie die neue „Haltung“ der Provinz- und Kreisstrukturen der PZPR (Polnische Vereinigte Arbeiterpartei) gegenüber dem Stopp des Kollektivierungsprozesses.

„Myśmy wszyscy robili poważne przegięcia”¹.

Wydarzenia gryfickie odbiły się głośnym echem w całym kraju, w tym także na Warmii i Mazurach². Poważne zaniepokojenie partyjnych gremiów budziło przede wszystkim porzucanie spółdzielni produkcyjnych przez chłopów i zahamowanie tempa kolektywizacji³. Jednocześnie, wszelkie nieprawidłowości świadczące o „ła-

¹ Fragment przemówienia Józefa Baranowskiego I sekretarza KP PZPR w Morągu podczas Plenum KW PZPR w Olsztynie 30 IX 1951 r., Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR), *Protokół z poszerzonego Plenum KW PZPR w Olsztynie*, 30 IX 1951 r., sygn. 1141/87, k. 255.

² Szerzej na temat wydarzeń gryfickich zob. P. Benken, *Wypadki gryfickie 1951*, Szczecin 2014; idem, *Aparat bezpieczeństwa a geneza wypadków gryfickich w 1951 r.*, *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, 2013, nr 1(11), s. 107–127; K. Kozłowski, *Gryfickie metody skupu zboża i kolektywizacji wsi*, w: *Opór chłopów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, red. F. Gryciuk, Siedlce 1997, s. 63–74. Na temat skutków uchwały „gryfickiej” na Warmii i Mazurach zob. R. Gross, *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019, s. 270–274.

³ D. Jarosz, *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948–1956 a chłopci*, Warszawa 1998, s. 107. W. Ważniewski, *Forsowna kolektywizacja rolnictwa w Polsce (1948–1956)*, w: *Opór chłopów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, red. F. Gryciuk, Siedlce 1997, s. 36.

maniu linii partii” lub „praworządności” zgłoszone podczas czerwcowego Plenum KW PZPR w Olsztynie, gdy omawiano uchwałę „gryficką”, zostały odnotowane z tą myślą, aby w kolejnych dniach i tygodniach, z polecenia partyjnych władz wojewódzkich, zostały wyjaśnione, bądź naprawione. W tym celu na potrzeby Komitetu Wojewódzkiego PZPR sporządzono specjalny dokument, w którym dokonano zestawienia „załatwionych spraw dot. łamania praworządności na terenie woj. olsztyńskiego” (Dokument nr 3). Co ciekawe wśród wymienionych spraw dotyczących łamania praworządności przeważają zdecydowanie przypadki łamania prawa i nadużycia władzy przez funkcjonariuszy MO, członków aparatu partyjnego, a także członków rad narodowych. Oprócz nich wskazano również przypadki łamania praworządności w czasie akcji skupu zboża. Funkcjonariusze partyjni pojęcie „łamania linii partyjnej”, rozumieli więc bardzo szeroko, jako wszelkie przypadki nadużywania władzy, kradzieży, czynów karalnych, popełnianych przez członków PZPR. Czyny te miały oczerniać wizerunek partii w oczach „mas”. „Łamania linii partii” nie odnosili wyłącznie do przypadków dotyczących wsi. Z tego względu dokument jest interesujący, gdyż przedstawia szerzej zjawisko nadużywania władzy, nieprawidłowości i „wypaczeń” popełnianych przez członków PZPR. Co ciekawe wskazane przypadki negatywnych działań dotyczą nie tylko etatowych członków PZPR lub osób stanowiących jej tzw. aktyw, ale także członków partii zatrudnionych w instytucjach i urzędach, co świadczy o powszechnym charakterze zjawiska.

Zachowaniu członków spółdzielni produkcyjnych i chłopów gospodarujących indywidualnie przyglądali się funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa, szczególnie uważnie po opublikowaniu uchwały „gryfickiej”⁴. Obserwacje ich opisano w sprawozdaniu szefa olsztyńskiego WUBP do ministra bezpieczeństwa publicznego z sierpnia 1951 r. (Dokument 4). Funkcjonariusze UB, podobnie do członków aparatu PZPR, przyczyn niechęci chłopów do kolektywizacji wsi i powodów porzucania spółdzielni produkcyjnych przez ich członków upatrywali w nieumiejętnym zakładaniu kolektywów spółdzielczych. Ich zdaniem bezpodstawne obietnice składane chłopom, dotyczące daleko idących korzyści z przystąpienia do spółdzielni, po ogłoszeniu uchwały „gryfickiej”, prowadziły przez tak skuszonych ich członków, do „rozbijania” istniejących wspólnot. Słabymi spółdzielniami były także te, które zakładane były przy użyciu nacisku administracyjnego. Ciekawą informacją

⁴ O działaniach aparatu bezpieczeństwa wobec kolektywizacji wsi zob. m.in.: P. Majer, *Instrukcja specjalna nr 1 Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z września 1948 roku o zadaniach organów bezpieczeństwa w walce klasowej na wsi*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1998, nr 30, s. 215–227; A. Kura, *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, Warszawa 2006; G. Majchrzak, *Wytyczne dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa dotyczące wsi i ruchu ludowego*, w: *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1944–1956). Materiały z konferencji naukowej 5–6 grudnia 2002 r. w Rzeszowie*, t. 1, red. J. Gmitruk, Z. Nawrocki, Warszawa 2003, s. 199–207. W działania na rzecz kolektywizacji włączono także funkcjonariuszy MO. Szerzej zob. P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 295–301.

wyłaniającą z analizy materiałów olsztyńskiego aparatu bezpieczeństwa jest to, że służba ta w połowie 1951 r. nie posiadała jeszcze dostatecznie rozbudowanej sieci agenturalnej w spółdzielniach produkcyjnych, w związku z czym dysponowała niedostatecznymi informacjami o nastrojach panujących w kolektywach. Jak zaznaczał szef WUBP w Olsztynie, trudno było funkcjonariuszom UB podejmować odpowiednio wcześniej działania zapobiegawcze, mające na celu uchronienie spółdzielni przed ich rozwiązaniem. Możemy domyślać się, że działania te miały być wymierzone przeciwko tzw. rozbijaczom, czyli tym członkom spółdzielni, którzy najgłośniej nawoływali do występowania z kolektywów. Z opublikowanego dokumentu dowiadujemy się również, że tak jak w przypadku struktur partyjnych, które zorganizowały „gryfickie” plenum KW PZPR, także w strukturach UB, po ogłoszeniu uchwały „gryfickiej”, struktury wojewódzkie (WUBP) zorganizowały odprawę zastępców szefów powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego (PUBP), która miała być swoistą formą „zwarcia szeregow”, zaostrezenia działań policji politycznej na olsztyńskiej wsi wobec zahamowania kolektywizacji. Podczas odprawy dano funkcjonariuszom odpowiednie „nastawienia” w związku z próbami rozwiązywania spółdzielni produkcyjnych (co nazywano „wrogą działalnością”) przez dotychczasowych spółdzielców (których nazywano „wrogimi elementami”)⁵.

Kolejna dyskusja dotycząca nieprawidłowości w egzekwowaniu od chłopów skupu zboża i stosowania administracyjnych nacisków podczas kolektywizacji wsi odbyła się w regionalnych ogniwach partyjnych we wrześniu 1951 r., po przyjęciu „uchwały drawskiej”⁶, choć jej ton odbiegał już nieco od dyskusji „gryfickich”. Zdecydowały o tym przede wszystkim nowe okoliczności, w jakich się one odbywały. Obawa władz centralnych przed całkowitym załamaniem kolektywizacji wsi, wynikająca z masowego porzucania kolektywów rolnych przez ich dotychczasowych członków, a także wynikająca z braku chętnych do zakładania nowych spółdzielni, spowodowała reakcję partyjnej centrali. Już w lipcu 1951 r. Roman Zambrowski wyraźnie instruiował sekretarzy KW PZPR podczas odprawy w Warszawie, aby nie zaprzestawano wysiłków zmierzających do kolektywizacji wsi. Po zahamowaniu akcji tworzenia spółdzielni produkcyjnych wywołanym uchwałą „gryficką”, jednoznacznie zachęcał ich do ponownych, bardziej odważnych działań w tym zakresie⁷.

⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (dalej: AIPN Bi), *Sprawozdanie szefa WUBP w Olsztynie od dnia 31 VII 1951 do dnia 31 VIII 1951 r.*, 14 IX 1951 r., sygn. 084/7, k. 68–69.

⁶ Zob. *Uchwała KC w sprawie wypaczeń linii partii przez Komitet Powiatowy w Drawsku*, w: *Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1951 r.*, Warszawa 1952, s. 114–118. Szerzej na temat tzw. wypadków drawskich i białogardzkich zob.: K. Kozłowski, „Cały powiat jest uspołdzielony”. *Wydarzenia drawskie (1951 r.) z perspektywy współczesnej*, w: *Drawsko Pomorskie i okolice poprzez wieki. Studia i szkice*, red. E. Krasucki, Szczecin 2010, s. 129–145; idem, *Źródła do dziejów kolektywizacji rolnictwa w powiatach Drawsko i Białogard (1950–1951)*, Szczecin 1992.

⁷ Zob. *Fragmenty stenogramu dotyczącego wystąpienia członka Biura Politycznego, sekretarza KC PZPR Romana Zambrowskiego na odprawie w KC PZPR dla sekretarzy KW PZPR, przewodniczących PWRN i części aparatu KC PZPR*, 7 VII 1951 r., w: K. Kozłowski, *Materiały archiwalne do „wydarzeń gryfickich” z 1951 r.*, Szczecin 1992, s. 354–365. Na temat

Podobne działania zalecała partyjna centrala kilka tygodni później. W sierpniu 1951 r. KC PZPR wydał specjalną instrukcję w sprawie zadań organizacji partyjnych w umacnianiu spółdzielni produkcyjnych i rozwiązywaniu spółdzielni niezdolnych do funkcjonowania⁸. Za zaistniały kryzys w postęпах kolektywizacji wyraźnie obwiniano terenowe organizacje PZPR. Według treści instrukcji wiele lokalnych komórek partyjnych „nie uświadomiło sobie konieczności wzmocnienia pracy politycznej w słabych spółdzielniach” i nie wykazało „dostatecznej czujności wobec działalności wroga”. W dokumencie stwierdzono też, że nastąpił „całkowity zanik zarówno propagandy za spółdzielczością produkcyjną jak i wysiłków organizacyjnych w kierunku tworzenia spółdzielni produkcyjnych”⁹. W związku z tym przed strukturami wojewódzkimi i powiatowymi PZPR postawiono „zadanie skoncentrowania całej uwagi na umocnieniu najsłabszych spółdzielni produkcyjnych”¹⁰. Miało to, zdaniem partyjnej centrali, zahamować proces rozwiązywania kolejnych kolektywów. Instrukcja wyraźnie więc zalecała lokalnemu aparatowi partyjnemu, aby jego członkowie zintensyfikowali działania zmierzające do dalszej kolektywizacji wsi, po swoistym marazmie, w jaki popadli po „uchwale gryfickiej”.

W województwie olsztyńskim Plenum KW PZPR poświęcone omówieniu uchwały „drawskiej” zostało poprzedzone posiedzeniem Egzekutywy KW PZPR, odbytym 28 września 1951 r., podczas którego jej członkowie zostali zapoznani z treścią uchwały (Dokument 5). Zwrócono przede wszystkim uwagę na to, że „wypadki drawskie” były skutkiem braku reakcji KW PZPR w Koszalinie na sygnały łamania „linii partii” w powiecie drawskim. Podkreślono jednocześnie przypadki stosowania przymusu administracyjnego na terenie województwa olsztyńskiego, w tym szczególnie na terenie powiatu morąskiego. Egzekutywa postanowiła powołać trzyosobową komisję, która miała zwrócić „uwagę na fakty wypaczeń przy zakładaniu spółdzielni” i opracować „wnioski zmierzające do uzdrowienia istniejącej sytuacji”¹¹.

Właściwe Plenum KW PZPR poświęcone omówieniu uchwały „drawskiej” odbyło się 30 września 1951 r. (Dokument 6). Wobec wymienionych wyżej „nastawień” centrali partyjnej, miało więc już inny wydźwięk, niż plenum czerwcowe KW. Zresztą porządek obrad nie zawierał punktu sformułowanego wprost, jako zapoznanie z uchwałą w sprawie łamania linii partyjnej w powiecie drawskim i jej przedyskutowanie. Zdecydowano się natomiast, w kontekście uchwały „drawskiej”, poruszyć kwestie

---

stosunku Zambrowskiego do kolektywizacji zob. M. Szumiło, *Roman Zambrowski 1909–1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014, s. 291–305.

⁸ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR), *Instrukcja KC PZPR w sprawie bieżących zadań organizacji partyjnych na odcinku umocnienia spółdzielni produkcyjnych i rozwiązania spółdzielni niezdolnych do życia*, sierpień 1951 r., sygn. 237/XII–4, k. 107–109v.

⁹ Ibidem, k. 107.

¹⁰ Ibidem, k. 108.

¹¹ Zob. Dokument nr 5.

dotyczące „pracy partyjno-politycznej aparatu partyjnego”, co nie było odwoływaniem się bezpośrednio do wspomnianej uchwały, ale treści poruszone w tym punkcie porządku obrad pośrednio jej dotyczyły, gdyż odnosiły się przede wszystkim do pracy lokalnych ogniw partyjnych na wsi, podjęcia „właściwych” działań nad przerwany proces kolektywizacji, tzn. takich, które miały być bardziej skuteczne i nie łamać „linii partii”. Sekretarze powiatowi, którzy jeszcze „w duchu” uchwały „gryfickiej” skłonni byli do zbyt głębokiej samokrytyki i krytyki polityki partii wobec chłopów, np. Józef Baranowski – I sekretarz KP PZPR w Morągu, zostali szybko napiętnowani przez kolejnych mówców. I sekretarz KW PZPR w Olsztynie, podsumowując posiedzenie, zachęcał jego uczestników do tego, aby wdrażając zapisy „uchwały drawskiej” stosowali „bolszewicką taktykę”. Miała ona pomóc lokalnym strukturom PZPR „we właściwym prowadzeniu roboty politycznej”. Posiedzenie to było początkiem końca „odwilży pogryfickiej” w procesie kolektywizacji wsi na Warmii i Mazurach¹².

Jak już wspomniano w pierwszej części zbioru, opublikowanej w poprzednim numerze czasopisma, z uwagi na ograniczenia objętościowe przygotowane materiały postanowiono podzielić na dwie części. Materiały prezentowane w bieżącym numerze są więc ciągiem dalszym wyboru dokumentów z wcześniejszego numeru pisma. W części drugiej, poza krótkim wprowadzeniem, postanowiono opublikować: Dokument 3 – *Zestawienie załatwionych spraw dotyczących łamania praworządności na terenie województwa olsztyńskiego, wyłonionych w toku dyskusji na Plenum KW PZPR i plenach komitetów powiatowych PZPR w województwie olsztyńskim w sprawie uchwały BP KC PZPR o organizacji gryfickiej z 4 sierpnia 1951 r.*; Dokument 4 – *Sprawozdanie szefa WUBP w Olsztynie za okres: 31 VII – 31 VIII 1951 r. z 14 września 1951 r. (fragmenty)*; Dokument 5 – *Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie z 28 września 1951 r. (fragmenty)*; Dokument 6 – *Protokół z poszerzonego Plenum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie z 30 września 1951 r. (fragmenty)*. Prezentowane materiały dotyczą przede wszystkim reakcji wojewódzkiego aparatu partyjnego na nieprawidłowości zgłoszone podczas czerwcowego Plenum KW PZPR, skutków uchwały „gryfickiej” dostrzeżonych przez olsztyński aparat bezpieczeństwa na olsztyńskiej wsi, a także nowych „nastawień” wojewódzkich i powiatowych struktur PZPR wobec zahamowania procesu kolektywizacji.

***

Ze względów objętościowych część dokumentów postanowiono przedstawić w obszernych fragmentach. Stąd treści bezpośrednio nie dotyczące tematu wyboru pominięto. Przygotowując teksty do publikacji starano się zachować styl oryginału, stąd ograniczono interwencję jedynie do interpunkcji, błędów ortograficznych, oczywistych literówek itp.

¹² R. Gross, op. cit., s. 274.

Wszelkie inne konieczne ingerencje w treść dokumentów podano w nawiasach kwadratowych. Poszczególne dokumenty posiadają numer porządkowy, nagłówek, legendę oraz ewentualne przypisy. W nagłówkach podano datę, miejsce wystawienia, informację określającą rodzaj dokumentu oraz jego wystawcę. Zamieszczona na końcu każdego dokumentu legenda zawiera nazwę archiwum, nazwę zespołu, sygnaturę akt, numerację kart, a także określa formę zewnętrzną dokumentu. Dokumenty ułożono w porządku chronologicznym.

Wykaz skrótów

AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AL – Armia Ludowa
APO – Archiwum Państwowe w Olsztynie
BP – Biuro Polityczne
CRS – Centrala Rolnicza Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”
CUSiK – Centralny Urząd Skupu i Kontraktacji
CUSZ – Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego
FJN – Front Jedności Narodu
GL – Gwardia Ludowa
GOM – Gminne Ośrodki Maszynowe
GRN – Gminna Rada Narodowa
GS – Gminna Spółdzielnia [„Samopomoc Chłopska”]
KC – Komitet Centralny
KG – Komitet Gminny
KM – Komitet Miejski
KP – Komitet Powiatowy
KP MO – Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW – Komitet Wojewódzki
KW MO – Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KZMP – Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej
MO – Milicja Obywatelska
NIK – Najwyższa Izba Kontroli
PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne
PGRN – Prezydium Gminnej Rady Narodowej
POM – Państwowe Ośrodki Maszynowe
POP – podstawowa organizacja partyjna
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPRN – Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PPS – Polska Partia Socjalistyczna

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN – Powiatowa Rada Narodowa
PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PWRN – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PZGS – Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
SFOR – Społeczny Fundusz Oszczędnościowy – fundusz B (rolnictwo)
SOM – Spółdzielczy Ośrodek Maszynowy
TRZZ – Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich
UB – Urząd Bezpieczeństwa [Publicznego]
UPA – Ukraińska Powstańcza Armia
WK FJN – Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu
WKKP – Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej
WSR – Wyższa Szkoła Rolnicza
WUBP – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ZMP – Związek Młodzieży Polskiej
ZPP – Związek Patriotów Polskich
ZSCh – Związek Samopomocy Chłopskiej
ZW ZMP – Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej

Dokument 3

4 sierpnia 1951 r., Zestawienie załatwionych spraw dotyczących łamania praworządności na terenie województwa olsztyńskiego, wyłonionych w toku dyskusji na Plenum KW PZPR i plenach komitetów powiatowych PZPR w województwie olsztyńskim w sprawie uchwały BP KC PZPR o organizacji gryfickiej

Olsztyn, dnia 4 VIII 1951 r.

Z e s t a w i e n i e

załatwionych spraw dot. łamania praworządności na terenie woj. olsztyńskiego, wyłonionych w toku dyskusji na Plenum KW i KP w sprawie uchwały BP KC o organizacji gryfickiej

Wypadki łamania praworządności funkc. MO

Powiat Morąg

1/ W gminie Myślice w majątku PGR Jestlin dwaj funkcjonariusze MO, a mianowicie: Jerzykowski z posterunku MO Myślice i Mendrygał oficer śledczy KP MO

napuszczeni przez kobietę i zaalarmowani, że w majątku jest awantura, po przybyciu na miejsce wyciągnęli odpoczywających robotników z łóżek i ciągnąc na posterunek, maltretowali ich, dopuszczając się czynów nieliczących z godnością milicjanta. Po zbadaniu powyższej sprawy, Jerzykowski i Mendrygał zostali wydaleny z szeregów partii przez WKKP¹³ i zatrzymani przez Wydział Specjalny KW MO do dyspozycji Sądu Wojskowego¹⁴. Natomiast komendantowi posterunku Myślice tow. Hirnemu udzielono ostrej nagany z ostrzeżeniem i postanowiono przenieść na mniej odpowiedzialne stanowisko.

2/ Podobny wypadek zaistniał również w gromadzie Janiki Wielkie, gmina Boreczno, gdzie przedstawiciel KP MO Błaszczuk stosował niedozwolone metody śledztwa przy przesłuchaniu podejrzanych o kradzież. W/w został wydany z szeregów partii i zatrzymany przez Wydział Specjalny KW MO.

3/ W gminie Stary Dzierżoń funkc. MO Jarzyłko Henryk, który w stanie nietrzeźwym zatrzymał bezprawnie idących do spółdzielni chłopów, został ukarany 14-dniowym aresztem przez KW MO.

4/ Komendant posterunku MO w Zalewie tow. Jarka zatrzymywał bezprawnie ludzi w dni świąteczne, co wykorzystywał wróg rozsiewając propagandę, że zamyka się specjalnie, aby dni świątecznych nie spędzali w domu. Po zbadaniu sprawy przez KP i KP MO w/w został zdjęty ze stanowiska i wydany z szeregów MO. Wnioski organizacji po linii partyjnej w stosunku do w/w będą wyciągnięte w najbliższym czasie.

5/ W związku z wyżej wspomnianymi wypadkami łamania praworządności przez funkcjonariuszy MO na terenie pow. Morąg WKKP udzieliła również ostrej nagany z ostrzeżeniem komendantowi powiatowemu MO tow. Sobczakowi i nagany I-szemu sekretarzowi KP tow. Baranowskiemu¹⁵. Po linii służbowej komendant powiatowy tow. Sobczak rozkazem Komendanta Głównego MO został ukarany 2-tygodniowym aresztem domowym, potrąceniem 50% poborów oraz zdjęciem ze stanowiska komendanta na mniej odpowiedzialne.

6/ Powiat Górowo – w gminie Wojciechy komendant posterunku MO Walentynowicz Bronisław przesłuchiwał świadków na niekorzyść pobitego człowieka, ponieważ sprawcami pobicia go byli krewni wyżej wspomnianego komendanta. Komendant Walentynowicz wezwał świadków i kiedy ci zeznawali tak, jak było, to komendant powiedział, że jest nie prawdą zatrzymując ich w areszcie. Jednego ze świadków straszył biciem i także zatrzymał. W gminie tej trwa pijaństwo od kilku lat, którego inicjatorem był w/w komendant. Po zbadaniu sprawy na miejscu – komendant posterunku i jego z-ca zostali aresztowani i przekazani do dyspozycji KW MO.

¹³ Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej.

¹⁴ Chodzi o Wojskowy Sąd Rejonowy (WSR) w Olsztynie. Szerzej na temat olsztyńskiego WSR – zob. B. Łukasiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.

¹⁵ Józef Baranowski (ur. 1911) – w PPR od 1945 r., później PZPR, I sekretarz KP PZPR w Morągu (1950–1953).

Sprawę wyjaśniono pokrzywdzonym, że władza ludowa nie toleruje podobnych występków, a takie zdemoralizowane jednostki jak Walentynowicz i jego z-ca Santor będą ukarani z całą surowością prawa.

7/ Powiat Kętrzyn – w gminie Skandawa komendant posterunku Jabłoński Wacław pobił robotnika sezonowego z PGR. W/w został wydalony z szeregów partii, a sprawę powyższą przekazano do KW MO w celu wyciągnięcia dalszych konsekwencji.

8/ Powiat Ostróda – w gminie Pietrzwałd komendant posterunku tow. Majewski Ryszard zabrał autochtonowi 2 kwintale zboża, które tenże otrzymał za pracę i oddał do GS. Po zbadaniu powyższej sprawy przez KP zboże zwrócono właścicielowi, a komendantowi udzielono ostrzeżenia. W późniejszym okresie [komendant] zajął samowolnie mieszkanie temu autochtonowi, które przydzielił jednemu z funkcjonariuszy. Za wyżej wymienione postęпки – KP MO w porozumieniu z KW MO postanowiła przenieść go dyscyplinarnie na inny teren.

9/ Powiat Nidzica – w gminie Jagarzewo komendant posterunku Paczyński będąc w stanie nietrzeźwym pobił aresztowanego. Poza tym miał również i szereg mniejszych podobnych wypadków. W/w został ukarany po linii służbowej i przeniesiony dyscyplinarnie na inny teren.

Wypadki łamania praworządności przez pracowników aparatu part.

10/ Powiat Morąg – tow. Banaszkiwicz b. pracownik KP, który autorytetem partii chciał zmusić świadka przeciwko jego szwagrowi do fałszywych zeznań, został wydalony z aparatu partyjnego i wykluczony z szeregów partii

11/ Tow. Kiszko Zygmunt również b. pracownik KP wykorzystywał autorytet pracownika KP starając się dla wielu swoich przyjaciółek o różne towary. Poza tym w/w obraził funkcjonariusza MO będącego w służbie. Kiszkę zwolniono również z pracy w aparacie partyjnym i wydalono z szeregów partii.

12/ Powiat Kętrzyn – tow. Dudek sekretarz KG Srokowo w czasie akcji wymiany waluty – zmusił prac. GS do łamania zarządzeń w tej sprawie, kupując dla siebie 2 tony węgla i 500 sztuk papierosów. Po zbadaniu sprawy przez KP w/w zdjęto ze stanowiska sekretarza KG i wydalono z szeregów partii.

Wypadki łamania praworządności przez aparat Rad Narodowych

13/ Powiat Kętrzyn – w gminie Różana przew. GRN w czasie akcji skupu zboża wysłał w teren komisję przeciwpożarową, której zlecił przeprowadzić kontrolę u poszczególnych chłopów w celu ustalenia ilości posiadanego przez nich zboża. W wypadkach odmowy odstawy zboża przez chłopów nie obeszło się również bez zastraszenia, spisywania protokołów o nieprzestrzeganiu przepisów przeciwpożarowych itp. Sprawę powyższą przekazano PPRN, która po dokładnym zbadaniu

wyciągnęła wnioski w stosunku do przew. GRN zdejmując go ze stanowiska za bezduszny i biurokratyczny stosunek do załatwionych spraw.

14/ W gminie Barciany przew. PGRN tow. Haber do wymiaru podatku gruntowego w gromadzie Suchawa – połączył 4 gospodarstwa 9 ha w jedno gospodarstwo. Na interwencję ze strony KP i PRN gospodarstwa te rozdzielono i podatek gruntowy wymierzono z każdego indywidualnie.

15/ Powiat Nidzica – w gminie Kozłowo PGRN poleciło zorać ziemię uprawną należącą do ob. Świdnickiego z gromady Napiórki włączając ją do zespołu likwidacji odłogów. Posunięcie to GRN tłumaczyła tym, że w/w nie chciał przystąpić do likwidacji odłogów. Po zbadaniu tej sprawy przez PPRN i KG [PZPR] Kozłowo oraz instruktora rolnego KP [PZPR] – ziemia zazona przez POM¹⁶ została zwrócona ob. Świdnickiemu, a PGRN zwrócono uwagę.

16/ Powiat Olsztyn – w gromadzie Tuławki gmina Dywity ob. Zawistowski prac. PGRN b. sierżant żandarmerii sanacyjnej będąc na zebraniu gromadzkim w sprawie wiosennej akcji siewnej – straszył chłopów, że jeżeli nie przyjmą narzuconego planu przez GRN to zostaną wszyscy zamknięci. Ob. Zawistowski został zwolniony z pracy dyscyplinarnie.

17/ Powiat Węgorzewo – komisja rolna przy GRN w Burdach pobierała po 54 zł i łapówki za przeprowadzenie pomiarów ziemi. Po zbadaniu powyższej sprawy przew. Komisji Rolnej tow. Tatarczuk Władysław został wykluczony z szeregów partii i zdjęty ze stanowiska, a członków komisji Dąbka Józefa instr. rolnego GRN i Moczułę Jana zdjęto z zajmowanych stanowisk.

Wypadki łamania praworządności w czasie akcji skupu zboża

18/ W gminie Zalewo gromada Witaszewo – opierając się na opinii sekr. POP tow. Raniszewskiego Bogusława dokonano bezprawnie rewizji u średniorolnego chłopca ob. Hanosa Jerzego. Po zbadaniu tej sprawy przez KP okazało się, że tow. Raniszewski kierował się jedynie osobistymi względami, chcąc się zemścić na ob. Hanosie, z którym miał zatargi. Tow. Raniszewskiego zdjęto z sekr. POP i udzielono nagany z ostrzeżeniem.

19/ W gminie Małdyty, gromada Marowo u rolnika Kajmera Władysława – przedstawiciel z ramienia KP tow. Rudnik Czesław wraz z sołtysem i trójką¹⁷ z teje

¹⁶ POM-y były wzorowane na radzieckich MTS-ach, zostały utworzone w 1949 r. dla obsługi spółdzielni produkcyjnych. Miały zapewnić obsługę spółdzielni produkcyjnych. W rzeczywistości spółdzielnie zostały uzależnione pod względem technicznym i ekonomicznym od POM-ów, co pozwalało państwu wpływać na sytuację w spółdzielniach. Chroniczny barak odpowiednio przygotowanych kadr w POM-ach i niegospodarność prowadziły do wysokich kosztów usług, którymi obciążano spółdzielnie produkcyjne. Szerzej na temat POM na Warmii i Mazurach zob. R. Gross, op. cit., s. 585–599.

¹⁷ Chodzi o tzw. trójkę gromadzką. Plan skupu zboża ustalony dla gminy GRN rozdzielają poszczególnym gromadom. W gromadach zwoływano zebrania, podczas których wybierano tzw. czynnik społeczny – „trójki gromadzkie” (m.in.: sołtys, członek GRN, członek KG PZPR, członek ZSch). Ich zadaniem było rozdysponowanie planu skupu ustalonego dla gromady poszczególnym chłopom. Do zadań „trójek” należało także włączenie się w egzekucję nałożonych na chłopów zobowiązań.

gromady dokonali rewizji podczas nieobecności Kajmera. Przy tym oderwali kłódkę od magazynu i zabrali w/w 400 kg zboża mimo, że Kajmer wywiązał się z planowego skupu, jak również z podatku gruntowego. W stosunku do tow. Rudnika KP [PZPR] wyciągnął wnioski organizacyjne wydalając go z partii, a sprawę skierował do MO.

20/ W gminie Klebark, gromada Trynkusek dokonano przymusowego omłotu u ob. Chodowskiego, średniorolnego chłopa miejscowego pochodzenia. W tymże dniu, kiedy przybyto do niego dokonać przymusowego omłotu ob. Chodowskiego i rozpoczęto omłot maszyną SOM-u¹⁸. Z wymłóconych 25 kwintali zboża na polecenie tow. Cieślaka połowę odstawiono do punktu skupu. Ob. Chodowski posiadający liczną rodzinę składającą się z 7-miu osób – w okresie wiosennym zmuszony był kupować zboże dla własnych potrzeb.

Po zbadaniu powyższej sprawy przew. GRN tow. Cieślaka wykluczono z szeregów partii i zdjęto ze stanowiska.

21/ W gromadzie Stare Miasto gm. Dąbrówno zaliczono za kułaka chłopa, który posiada 7 ha ziemi i liczną rodzinę /7/ osób, u którego projektowano dokonać przymusowego omłotu. Dzięki interwencji KP w Ostródzie omłot nie został dokonany.

22/ Powiat Kętrzyn – w gminie Winda sekretarz GRN w czasie akcji skupu zboża dokonywał bezprawnie rewizji u chłopów zabierając im zboże na podatek. Sekretarza GRN zdjęto ze stanowiska i poczyniono kroki w celu wyciągnięcia dalszych konsekwencji.

23/ Inne

GS „Samopomoc Chłopska” nie wypłacała po dwa tygodnie czasu należności chłopom za dostarczany żywiec. Sprawą tą zajął się PZGS¹⁹ i została ona uregulowana. Chłopi otrzymują pieniądze przy dostawie żywca.

24/ W powszechnej Spółdzielni „Ostoja” prezes tow. Kozłowski polecił zwolnić personalnemu ob. Anusiewicz Jana, który pracując w charakterze furmana upominał się o płaszcz przeciwdeszczowy. Na interwencję KP [PZPR] ob. Anusiewicza pozostawiono nadal na tym stanowisku.

25/ Powiat Giżycko – na Plenum KP [PZPR] poruszono sprawę tow. Borzęckiej Jadwigi vice dyr. Szpitala Powiatowego, która urządziła przyjęcie dla pracowników na

¹⁸ SOM tworzone od 1947 r., były placówkami GS „Sch”. Zajmowały się wypożyczaniem maszyn i narzędzi rolniczych traktacji konnej, świadczyły usługi w zakresie prac polowych sprzętem mechanicznym, wykonywały remonty maszyn i narzędzi. Zasięg działalności pojedynczej placówki SOM obejmował na ogół jedną gminę. W szczytowym okresie rozwoju (1949–1950) na terenie województwa olsztyńskiego istniały 183 SOM-y. Od 1952 r. były przejmowane przez POM-y i przekształcane w Gminne Ośrodki Maszynowe (GOM), które na przełomie 1956 i 1957 r. zaczęto likwidować. Szerzej zob.: R. Gross, op. cit., s. 576–585; B. Wilamowski, *Rozwój mechanizacji gospodarki chłopskiej w województwie olsztyńskim*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1965, nr 2, s. 248–249.

¹⁹ PZGS powołano w 1948 r. w celu nadzoru i koordynacji nad pracą gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Na szczeblu wojewódzkim PZGS-y podlegały Oddziałowi Okręgowemu Centrali Rolniczej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, później Wojewódzkiemu Związkowi Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”.

swoje imieniny, biorąc produkty z magazynu szpitala, oraz jej niewłaściwego stosunku do pracowników, których nakłaniała do nadużyć.

Po zbadaniu sprawy przez KP – Borzęcką wykluczono z szeregow partii, zdjęto ze stanowiska, a sprawę skierowano do prokuratora.

26/ Powiat Węgorzewo – dyrektor Zespołu PGR Mioduszniki²⁰ polecił zaorać pole należące do chłopów /8 ha/, które chłopci wykorzystywali jako pastwisko – ponieważ brakowało mu odłogów do wykonania planu. Po zbadaniu sprawy – pastwiska zaorane przez zespół zostały zwrócone chłopom, którzy zasiali na nich trawy i obecnie żadnej pretensji nie wnoszą do zespołu, jak również do Władzy Ludowej.

Tenże dyrektor Zespołu Mioduszniki zaniedbywał się w pracy zawodowej, dopuścił się rozluźnienia dyscypliny i pijaństwa w majątkach, oraz nie dbał o zaopatrzenie w żywność robotników sezonowych, w związku z czym wśród robotników zaczęło się przejawiać niezadowolenie i brak chęci do pracy.

Po zbadaniu sprawy na miejscu – dyrektor, główny księgowy zostali zawieszeni w czynnościach, a 3-ch kierowników gospodarstw zdjęto ze stanowiska, na których miejsce awansowano brygadzystów polowych cieszących się zaufaniem i autorytetem wśród robotników i dają gwarancję, że wywiążą się z powierzonych obowiązków.

27/ Powiat Ostróda – w gminie Biesal przew. GRN tow. Bagiński wydzierżawił łąkę należącą do autochtonki tow. Sujkowskiemu. Wypadek ten zlikwidował KP [PZPR], który polecił zwrócić autochtonce łąkę, a tow. Sujkowskiemu pieniądze wypłacono do kasy²¹ GRN.

28/ Powiat Olsztyn – w gromadzie Szczęšno sołtys tow. Słowiński, który pełnił jednocześnie funkcję sekretarza POP – brał łapówki za sołectwo, a ob. ob. niezgadających się z nim oskarżał fałszywie do władz pow[iatowych] i woj[ewodzkich].

Słowiński został zdjęty z sołtystwa i wykluczony z szeregow partii, a sprawę skierowano do sądu.

Referent Sprawozdawczy KW PZPR
w Olsztynie²²

Źródło: APO, KW PZPR, sygn. 1141/270, k. 187–191, maszynopis–kopia

²⁰ W dokumencie błędna nazwa, właśc. Mioduniszki

²¹ Prawdopodobny błąd. Powinno być: „pieniądze wypłacono z kasy”

²² Dokument niepodpisany.

Dokument 4

14 września 1951 r., Sprawozdanie szefa WUBP w Olsztynie za okres: 31 VII – 31 VIII 1951 r. (fragmenty)

WOJEWÓDZKI URZĄD
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
W OLSZTYNIE
B-44/51

14 września
Ścisłe Tajne
Egz. 2

DO
OB. MINISTRA BEZPIECZEŃSTWA PUBL.
W WARSZAWIE

S P R A W O Z D A N I E

Szefa WUBP w Olsztynie²³ od dnia 31 VII 1951
do dnia 31 VIII 1951 r.

[...]

SPÓŁDZIELNIE PRODUKCYJNE

Na tym odcinku stwierdzono poważną wrogą działalność, szczególnie przez elementy kułackie, a także ze strony byłych członków różnych organizacji podziemnych i sanacyjnego aparatu ucisku, przejawiające się w rozbijaniu istniejących spółdzielni. Trzeba stwierdzić, że częściowo wrogowi udaje się szczególnie tam, gdzie zakładanie odbywało się niewłaściwie /obiecanki/ lub pod bądź jaką formą nacisku administracyjnego. Te formy niedołęstwa wróg stara się postawić przed społeczeństwem w świetle uchwały KC w sprawie Gryfic, a tym samym pobudzić²⁴ członków, aby występowali do rozwiązania i pracy indywidualnej, do niewychodzenia do pracy w pole. W ten sposób wrogowi udało się podważyć rozwój w 16 spółdzielniach produkcyjnych.

– Spółdzielnia produkcyjna III-go typu²⁵ Będzie pow. Górowo, czł. 18/4 czł. PZPR/ między innymi znalazły się wrogie elementy jak Szczerba służył w policji

²³ Pełniącym obowiązki szefa WUBP w Olsztynie był w tym czasie Franciszek Szlachcic (1920–1990) – gen. bryg. MO, członek PPR, później PZPR, szef PUBP w Olkuszu (1947–1948), z-ca szefa WUBP w Krakowie (1949–1950), p.o. szefa WUBP w Olsztynie (1950–1953), szef WUBP w Rzeszowie (1953–1954), kierownik WUdsBP w Stalinogrodzie (Katowice) (1955–1956), wiceminister (1962–1971) i minister spraw wewnętrznych (II–XII 1971), wicepremier (1974–1976), członek KC PZPR (1968–1975), członek Biura Politycznego KC (1971–1975), członek Rady Państwa (1972–1974), poseł na Sejm PRL VI kadencji. Sprawozdanie to, w zastępstwie Szlachcica, przygotował jego zastępca mjr Mikołaj Maszara, zob. przypis nr 33.

²⁴ Wyraz nadpisany ręcznie.

²⁵ Spółdzielnie produkcyjne funkcjonowały wówczas w oparciu o cztery rodzaje statutów: spółdzielnie typu I, typu Ib, typu II i typu III. Wyższy stopień spółdzielni oznaczał większy stopień usamodzielnienia ziemi, środków produkcji i podziału dochodów. Szerzej zob.: *Statuty spółdzielni produkcyjnych*, Warszawa 1951; R. Gross, op. cit., s. 240–246.

niemieckiej, sprzyjający UPA, przesiedleniec akcji „W” prowadząc wrogą propagandę antyludową i antyspółdzielczą, a także wykorzystując, że był nacisk administracyjny ze strony czynników powiatowych – spowodował, że członkowie nie chcą być w spółdzielni, czynią starania do rozwiązania [jej], nie wychodzą w pole do zbiorów. Tu także pomocne były czynniki klerykalne.

W tej chwili prowadzone jest dochodzenie przygotowując sprawę do realizacji w/w.

– Spółdzielnia produkcyjna typu II-go Lubomino pow. Lidzbark na skutek wrogiej propagandy antyspółdzielczej, a jednocześnie gloryfikującej²⁶ gospodarkę indywidualną jak za sanacji, zostało podważone poważnie jej istnienie. Członkowie zaczęli nie wychodzić do pracy przy zbiorach, a dążących do rozwiązania i pracy indywidualnej. W rozbijackiej robocie bierze tu udział niejaki Urban Adolf były urzędnik Ministerstwa Spraw Zagranicznych do 1939 r. /czł. spółdz./.

Niebezpieczna sytuacja na odcinku spółdzielń produkcyjnych tut. urząd spostrzegł i w tym kierunku poczynił przedsięwzięcia operacyjne. Odbyto odprawę z z-cami szefów PUBP i kierownikami referatów IV-tych PUBP²⁷, gdzie zanalizowano stan pracy w stosunku do wrogiej działalności. Tu ujawniły się poważne braki, jak w szeregu wypadkach nieposiadanie sieci²⁸ należytej w spółdzielni i wokół jej nie było²⁹ zabezpieczenia³⁰ i nie rozpracowywano wrogich elementów w spółdzielni i wokół spółdzielni. Z tychże przyczyn PUBP nie posiadało dostatecznych informacji o nastrojach w spółdzielniach, co za tym idzie, dowiadywało się wówczas, gdy spółdzielnie były już w krytycznym położeniu. Ważny również czynnik nie został dostatecznie rozpracowany, jak instytucje zaopatrujące spółdzielnie w towary i kredyty. Po zanalizowaniu postawiono zadanie usunięcia tych braków.

Analiza ta pomogła na poinformowaniu partii. W szeregu spółdzielni z 16 zagrożonych sytuacja została uzdrowiona, lub częściowe uzdrowienie pomoże pełnemu uzdrowieniu [poprzez] rozpracowanie elementów wrogich [i] ich usunięcie. Zaplanowano przekontrolowanie wykonania wytycznych.

Akcja skupu zboża przebiega pomyślnie, plan na miesiąc sprawozdawczy został wykonany z nadwyżką /114%/. Tu uwidoczniło³¹ się ciekawe zjawisko, że w tych powiatach gdzie w roku ubiegłym skup zboża szedł opornie /Pisz, Kętrzyn, Olsztyn/ obecnie przebiega lepiej aniżeli powiaty przodujące³².

²⁶ Wyraz nadpisany ręcznie.

²⁷ Referaty IV PUBP – ekonomiczne, zajmowały się m.in. zabezpieczeniem obiektów przemysłowych, zakładów rzemieślniczych, rolnictwa, w tym spółdzielni produkcyjnych i majątków państwowych.

²⁸ Chodzi o sieć agenturalną.

²⁹ W oryginale omyłkowo „niebito”.

³⁰ Wyraz dopisany ręcznie.

³¹ Wyraz dopisany ręcznie.

³² Dalsza część zdania nieczytelna.

Wrogie elementy starały się podważyć plan skupu zboża przez propagandę, że zboże idzie za granicę, a sprzedając [je] będziemy głodni, że nie należy przyjmować planu na gromadach, jednak to nie potrafiło zahamować przebiegu [skupu]. [...]

Z-ca Szefa Wojewódzkiego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego
w Olsztynie
/–/ M a s z a r a M.³³ mjr

Źródło: AIPN Bi, sygn. 084/7, k. 63–73, maszynopis–oryginał

Dokument 5

28 września 1951 r., Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (fragmenty)

P r o t o k ó ł Nr 44/51
z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie
odbytego w dniu 28 XI 1951 roku

Obecni członkowie Egzekutywy – ttow.: BENDEK³⁴, STACHURKA³⁵, PATEK³⁶, OPALIŃSKI³⁷, MEDYŃSKI³⁸, SASIN³⁹, BARTNIKOWSKI⁴⁰

³³ Mikołaj Maszara (ur. w 1919) – absolwent Szkoły Oficerów Bezpieczeństwa Publicznego w Kujbyszewie (1944), mjr UB, naczelnik Wydziału III WUBP w Olsztynie (1947–1950), z-ca szefa WUBP w Olsztynie (1950–1952).

³⁴ Bolesław Bendek (ur. 1907) – w l. 1933–1939 w PPS, od 1943 r. w PPR, a następnie w PZPR. I sekretarz KM w Sosnowcu (1948–1949), kierownik Wydziału Organizacyjnego w Katowicach (1949–1950), I sekretarz KW PZPR w Olsztynie (1950–1952), kierownik Wydziału Ogólnego w KC (1954–1971).

³⁵ Roman Stachurka – do 1945 r. w GL i AL, czł. PPR (od 1942 r.), później PZPR, sekretarz KW PZPR w Olsztynie ds. organizacyjnych (1951–1954), członek Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1951–1954). Od 1954 r. sekretarz ds. organizacyjnych KW PZPR w Łodzi. W l. 1958–1965 sekretarz ds. rolnych KW PZPR w Lublinie, członek Egzekutywy KW PZPR w Lublinie (1958–1967). W latach 1947–1948 słuchacz Centralnej Szkoły Partyjnej w Warszawie, a w l. 1954–1958 Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie.

³⁶ Witold Patek – I sekretarz KP PZPR w Bartoszycach (1950), czł. KW PZPR w Olsztynie, (1950–1952), czł. Egzekutywy KW PZPR (1950–1952).

³⁷ Henryk Opaliński (ur. 1921) – czł. PPR od 1947 r., następnie w PZPR, kierownik Urzędu Informacji i Propagandy w Żyrardowie (1946–1947), czł. Plenum i czł. Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1950–1952), sekretarz ekonomiczny KW PZPR w Olsztynie (1952), z-ca kierownika Wydziału Zagranicznego KC PZPR (1952–1956), attaché handlowy ambasady PRL w Bułgarii (1958–1961), doradca w Urzędzie Rady Ministrów (1962–1966).

³⁸ Wacław Medyński (ur. 1917) – członek PPS (1945–1948), następnie PZPR, członek Plenum, Egzekutywy i II sekretarz KM PZPR Olsztyn (od 1948 r.), członek Plenum KW PZPR w Olsztynie (1950–1954), członek Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1950–1953), kierownik Wydziału Administracyjnego KW PZPR w Olsztynie (1953–1954), członek Rady Wojewódzkiej TRZZ w Olsztynie (od 1957 r.), członek WK FJN w Olsztynie, sekretarz PWRN w Olsztynie (1954–1971).

³⁹ Eugeniusz Sasin – I sekretarz KM PZPR w Olsztynie (1950–1952), czł. KW PZPR (1950–1953), czł. Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1950–1953), w latach 1951–1953 szef Wydziału Rolnego KW PZPR.

⁴⁰ Aleksander Bartnikowski – czł. KW PPR w Olsztynie (1946–1948), czł. KW PZPR w Olsztynie (1949–1954), czł. Egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1949–1953).

Obecni na Egzekutywie: ttow.: GUTKOWSKI⁴¹, KUC⁴², MASZARA⁴³, WOJAKIEWICZ⁴⁴, BARTNIKOWSKI⁴⁵, MALEWSKI⁴⁶, WYSZYŃSKI⁴⁷, DUSZYŃSKI⁴⁸, SZCZERSKI⁴⁹, WRZESZCZ⁵⁰

[...]

Porządek dzienny

1/ Praca KP PZPR Szczytno z kandydatami – ref. tow. MACHEL⁵¹ – I sekretarz KP
2/ Informacja odnośnie siewów, wykopek, skupu zboża, skupu żywca i kontraktacji trzody chlewnej – ref. tow. SZCZERSKI – instr. Wydz. Rolnego KW

3/ Zapoznanie z uchwałą Sekretariatu KC w sprawie KP PZPR w Drawsku – ref. tow. STACHURKA – sekretarz organizacyjny KW

4/ Sprawy personalne – ref. tow. DUSZYŃSKI – Z-ca Kier. Wydz. Kadr KW
Posiedzenie rozpoczęło o godz. 13-tej – zakończono o godz. 20.30.

[...]

Tow. S T A C H U R K A – zapoznał Egzekutywę KW z uchwałą Sekretariatu KC PZPR w sprawie KP PZPR w Drawsku, po czym podkreślił, że KP w Drawsku zaistniały podobne wypadki jak w Gryficach, lecz były tendencje zatajania.

Należy podkreślić, że przy przenoszeniu uchwały KC w sprawie Gryfic Plenum KW i KP wykryły wypadki łamania linii partii i praworządności. KP do tej sprawy podeszły krytycznie, lecz w toku dalszej pracy wychodziły fakty łamania linii partii i praworządności, do których to nasze organa często niewłaściwie się ustosunkowały.

W związku z uchwałą KC w sprawie Gryfic nastąpiło niezrozumienie naszej polityki w stosunku do chłopstwa przez część naszego aparatu, co wróg wykorzystał szerząc propagandę na wsi. Na to myśmy w porę zareagowali.

⁴¹ Tadeusz Gutkowski – czł. KW PZPR w Olsztynie (1954–1955).

⁴² Julian Józef Kuc (ur. 1912) – kier. Wydziału Organizacyjnego KW PPR w Olsztynie (1945–1947), czł. KW PZPR (1948–1953), czł. Egzekutywy KW PZPR (1948–1950), kier. WKPP (1952).

⁴³ Zob. przypis nr 33.

⁴⁴ Zbigniew Wojakiewicz – czł. KW PZPR w Olsztynie (1951–1953), czł. Egzekutywy KW PZPR (1951–1953), redaktor naczelny „Głosu Olsztyńskiego” (1951–1953).

⁴⁵ Witold Bartnikowski – z-ca kierownika Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie.

⁴⁶ Juliusz Malewski (1899–1981) – członek PPS, następnie PZPR, działacz narodowy na Warmii i Mazurach, członek Związku Polaków w Niemczech. Podczas wojny więziony w obozach koncentracyjnych: Sachsenhausen i Dachau. Zastępca (1950–1952), a następnie przewodniczący (1952–1956) PWRN w Olsztynie. Członek Plenum KW PZPR (1950–1956 i 1959–1981), członek Egzekutywy KW (1952–1956 i 1959–1971). Przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu FJN w Olsztynie. Poseł na Sejm PRL I, III, IV i V kadencji.

⁴⁷ Bolesław Wyszyński – czł. KW PZPR (1951–1956), komendant KW KZMP w Olsztynie.

⁴⁸ Zygmunt Duszyński – I sekretarz KP PZPR w Iławie (1949–1951), czł. KW PZPR w Olsztynie (1951–1954), czł. Egzekutywy KW PZPR (1950–1954).

⁴⁹ Franciszek Szczerski – instruktor Wydziału Rolnego KW PZPR (1951), p.o. kier. Wydziału Rolnego KW PZPR w Olsztynie (1952).

⁵⁰ Helena Wrzeszcz – instr. Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie.

⁵¹ Marian Machel (ur. 1922) – w 1946 r. wstąpił do PPS, od 1948 r. w PZPR, I sekretarz KP PZPR w Mrągowie (VI–IX 1951 r.), później I sekretarz KP PZPR w Szczytnie (od IX 1951–1953).

Uchwała Sekretariatu KC w sprawie KP w Drawsku stwierdza, że kluczem, który pozwolił na zaistnienie takowych faktów był KW [PZPR] w Koszalinie, gdyż nie reagował na sygnały łamania linii partii, ale tuszował je, nie pracował kolektywnie.

Tow. G U T O W S K I – na podstawie bytności na 2 sp-niach produkcyjnych w pow. Morąg stwierdza, że przy zakładaniu tychże był stosowany przymus, a KP [PZPR] w Morągu analizując pracę spółdzielni nie wnika głęboko w źródła braków.

W związku z tym należy przeanalizować kilka spółdzielń na terenie tego powiatu i wy badać źródła braków oraz na jakich podstawach były one budowane.

Tow. W Y S Z Y Ń S K I – po uchwale gryfickiej w naszym aparacie nastąpiło pewne załamanie i w dalszym ciągu milicjanci nie zawsze reagują na łamanie praworządności, a przede wszystkim częste wypadki występują na terenie pow. Morąg, gdzie są objawy złej pracy aparatu bezpieczeństwa, MO i partyjnego.

Tow. B E N D E K⁵² – z uchwały Sekretariatu KC w sprawie KP w Drawsku wynika, że tam nastąpiło zatracenie czujności, tak przez aparat partyjny, jak UB, czy MO. Poza tym z uchwały wynika, że KC nie będzie tolerował łamania linii partii, a będzie wyciągał daleko idące konsekwencje.

Uchwała ta nakazuje nam wzmocnienie naszej czujności i kontroli wykonywania uchwał, nakazuje, żeby sygnały z Morąga były przeanalizowane i sprawdzone.

P o s t a n o w i o n o :

1/ Powołać Komisję z ramienia Egzekutywy w składzie: ttow.: Kuca, Bartnikowskiego, Szczerskiego, która przeanalizuje sp-nie produkcyjne. Komisja zwróci uwagę na fakty wypaczeń przy zakładaniu spółdzielń i opracuje wnioski zmierzające do uzdrowienia istniejącej sytuacji. Termin wykonania 12 X [19]51.

Źródło: APO, KW PZPR, sygn. 1141/272, k. 110–122, maszynopis–kopia

Dokument 6

30 września 1951 r., Protokół z poszerzonego Plenum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie (fragmenty)

P r o t o k ó ł

z poszerzonego Plenum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie odbytego w dniu 30 września 1951 r.

⁵² Zob. przypis nr 34.

O b e c n y c h: członków Komitetu Wojewódzkiego – 42, z-ców członków Kom. Wojewódzkiego – 6, zaproszonych gości – 105, w tym: sekretarzy KP – 15, przedstawicieli ZW ZMP – 3, WSR – 3, POM⁵³ – 10, PWRN – 4, KW MO – 2, WUBP – 3, wojska – 2, Prokuratury Wojewódzkiej – 1, CRS – 2, NIK – 1, instruktorów i kier. wydz. KW – 39, dyrektorów placówek gastronomicznych – 17.

Z ramienia Komitetu Centralnego partii obecny był tow. Gordon⁵⁴ – kierownik Wydziału Komunikacyjnego.

P o r z ą d e k d z i e n n y

Referat „O pracy partyjno-politycznej aparatu partyjnego – tow. B e n d e k⁵⁵
I sekretarz KW.

Sprawy organizacyjne – tow. Stachurka⁵⁶ – sekretarz organizacyjny KW.

Posiedzenie rozpoczęto o godz. 10-tej – zakończono o godz. 23.35

Tow. S t a c h u r k a – po zagajeniu posiedzenia oddał głos tow. Bendkowi I sekretarzowi KW, celem wygłoszenia referatu odnośnie pracy partyjno-politycznej /zał. 1/⁵⁷.

W dyskusji zabrali głos:

Tow. Z a r e m b a⁵⁸: I sekretarz KP Kętrzyn – omówił pracę z kadrą instruktorską oraz z K[omitetami] Gminnymi, podkreślając, że KP długo szukał stylu pracy. [...]

Zmiana stylu pracy z instruktorami przyniosła pokaźne wyniki np. dawniej w spółdz. produkcyjnych chłopie nie chcieli w ogóle z instruktorami rozmawiać, a obecnie instruktor K. Powiatowego cieszy się autorytetem wśród spółdzielców, gdyż potrafi pomagać POP w rozwiązywaniu problemów gospodarczych i organizacyjnych. Jako przykład tego może świadczyć fakt, że kiedy w jednej ze spółdz. produkcyjnych zdarzył się wypadek pijaństwa i pobicia oraz zarysował się podział wśród członków na dwa obozy, instruktor Kom. Powiatowego braki te pomógł usunąć, doprowadzając spółdzielców do zgody. [...]

W związku z trudnościami na rynku mięsnym mieliśmy różnego rodzaju przejawy wrogiej propagandy. Tam gdzie w porę ustawiono właściwie agitatorów wróg miał mniejsze pole do działania. Szczególnie wroga propaganda prowadzona była na

⁵³ Zob. przypis nr 16.

⁵⁴ Julian Gordon – kierownik Wydziału Komunikacyjnego KC PZPR, wykładowca w Szkole Partyjnej przy KC PZPR.

⁵⁵ Zob. przypis nr 34.

⁵⁶ Zob. przypis nr 35.

⁵⁷ Załącznika brak.

⁵⁸ Ludwik Zaremba – I sekretarz KP PZPR w Lidzbarku Warmińskim (1949–1950), I sekretarz KP PZPR w Kętrzynie (1950–1952), I sekretarz KP PZPR w Pasłęku (1955–1956), czł. KW PZPR w Olsztynie (1951–1953 i 1954–1956).

terenie wsi, na skutek której chłopci młócili zboże, a nie oddawali do punktu skupu, gdyż kułacy agitowali, że „zboże to idzie do Zw. Radzieckiego”. Kom. Powiatowy tą wrogą propagandę zwalczał, kiedy skup zboża został zahamowany. Kom. Powiatowy przeanalizował to zjawisko i wytoczył odpowiednią linię działania dla organizacji partyjnej, co poważnie przyczyniło się do zlikwidowania rozsiewanej plotki i skup zboża uległ poprawie. [...]

Odnosnie podziału jaki zaistniał w spółdz. produkcyjnej tow. Zaremba wyjaśnił, że utworzyły się tam dwie grupy ludzi, z których jedna chciała pracować, a druga nie i tylko na skutek bytności przez dwa dni instruktora Kom. Powiatowego sytuacja uległa zmianie i doprowadzono do zgody w spółdzielni.

Tow. Baranowski⁵⁹ – sekretarz KP Morąg – ażeby zrozumieć sytuację w spółdz. produkcyjnych na naszym powiecie należy cofnąć się wstecz i omówić ich powstawanie.

Na terenie naszego powiatu jest 7 spółdz. produkcyjnych, z których 3 pracują dobrze. Pozostałe spółdzielnie nie mają przed sobą jasnej perspektywy rozwoju. Po przeanalizowaniu sytuacji na spółdz. produkcyjnych okazało się, że tam gdzie nie było wielkiego nacisku przy zakładaniu spółdzielń, gdzie brano pod uwagę warunki i możliwości oraz chęć chłopów do wstąpienia spółdz. produkcyjne rozwijają się dobrze, tj. w Zdrężku, Piaskach, Karnele oraz Pozortach. W pozostałych spółdzielniach, gdzie był wywierany nacisk na chłopów praca jest trudna, np. w spółdz. produkcyjnej w Leśnicy przy zakładaniu oparto się na przymusie fizycznym i zastraszaniu, nie brano pod uwagę warunków i możliwości założenia spółdz. produkcyjnych, zapisywano kaleki i nie rolników, tak że spośród 17-tu, którzy weszli do spółdz. produkcyjnej tylko 3-ch było rolnikami. Nie zwrócono uwagi na to, że tow. Głuszczak, z którego członków rodziny składała się prawie cała POP, był nierobem i pasożytem. Przy rejestracji spółdzielni nie posłuchano głosów większości, aby założyć I-szy typ, a nie II-gi⁶⁰. Kom. Powiatowy w tym wypadku posłuchał Głuszczaka, na skutek czego odeszło 7-iu członków. Większa część członków tej spółdzielni to koszykarze⁶¹. Przy zakładaniu spółdzielni obiecywano stworzyć im warunki dla koszykarstwa. Mimo dużego wkładu dniówek społecznych⁶² nie pozostaje w tej spółdzielni ani grosza na dniówki obrachunkowe⁶³.

⁵⁹ Zob. przypis nr 15.

⁶⁰ Zob. przypis nr 25.

⁶¹ Tu Baranowskiemu prawdopodobnie chodzi o osoby, które chciały przede wszystkim czerpać zyski z koszykarstwa, czyli wyplatania koszy, przy minimalnym wkładzie pracy własnej na rzecz spółdzielni.

⁶² Praca społeczna w spółdzielni przedstawiciele zakładów produkcyjnych z miast i pracowników różnych urzędów i instytucji.

⁶³ Dniówki obrachunkowe – dniówki pracy spółdzielców na rzecz spółdzielni. Ich obliczanie budziło wiele kontrowersji. Do 1951 r. spółdzielcy dysponowali jedynie niedoskonałymi „Wytycznymi dla ułożenia tabeli przeliczenia pracy na dniówki obrachunkowe”. Bardziej szczegółowe zasady obliczania dniówek – „Wzorcowe normy pracy i zasad zaliczania dniówek obrachunkowych w spółdzielniach produkcyjnych”, opracował Instytut Ekonomiki Rolnej dopiero w latach

Jeszcze mniej liczonego się z głosem większości w Jarondowie⁶⁴. Prawdopodobnie nękaną i straszono chłopów, że o ile nie wstąpią do spółdzielni zostaną wysłani na białe niedźwiedzie. Na skutek przymusu 2/3 chłopów pozostało poza spółdzielnią. Odepchnięto 37 chętnych do wstąpienia do I-go typu, a założono II-gi typ. Po przeanalizowaniu teje spółdzielni postanowiono, ażeby przeszła ona po usunięciu kilku członków na typ I-szy.

W myśl instrukcji KC⁶⁵ spółdz. produkcyjną w Leśnicy należałoby rozwiązać, lecz to nie rozwiązuje zagadnienia, gdyż po uregulowaniu długów nie zostałyby nic dla członków, a powiat zyskałby jedynie kilka trupów gospodarczych. Obecnie zostanie założony w Leśnicy Zespół Uprawowy⁶⁶.

Na terenie naszego powiatu część chłopów w ostatnim okresie poważnie zaktywizowała się. Duży wpływ na zaktywizowanie się chłopów wywarła uchwała KC w sprawie Gryfic. Przestali bać się kacykostwa niektórych sekretarzy POP i KG i przeciwstawiają się niesłusznym posunięciom. Chłopi dyskutują nad artykułami z gazet, pokątnie czytają i dyskutują nad statutami spółdz. produkcyjnych. Krytykują POP i rady narodowe. Mają wiarę w dobre załatwienie skarg i zażaleń przez naszą partię i często piszą listy do prezydenta RP Bolesława Bieruta. Ostatnio chłopi z Jonkowa zdemaskowali klikę POP i zmanifestowali to odstawą planowego skupu zboża.

Kom. Powiatowy w Morażu za mało był wrażliwy na głosy z terenu, na głosy mas bezpartyjnych. Za słaba była kontrola, zbyt małą uwagę kładziono na pracę POP, na kacykostwo, za mało szkoliliśmy się, niezbyt mocno staliśmy na straży praworządności, za mało wciągano biednego, małorolnego i średniorolnego chłopca do naszej partii.

Chłopi w pow. morąskim są słabo związani z ziemią, na skutek czego chłop gospodarzy źle, niszczy budynki, a nasza ślamazarność dopuszcza do tego, że chłop wykorzystuje i gospodarstwo, a gdy się ono wali dostaje inne. Poza tym wieś nie poczuwa się do płacenia podatków⁶⁷, jest pod tym względem słabo uświadomiona, takie same trudności są ze skupem zboża.

1951–1952. Uwzględniały one 486 rodzajów prac a także różnicowały niektóre normy w zależności od ich efektów. Dotyczyło to przede wszystkim zespołowej hodowli. W 1955 r. zostały one rozszerzone, zob. *Rolnicze spółdzielnie produkcyjne w Polsce Ludowej*, Warszawa 1988, s. 226–227; J. Frąk, *Osiągnięcia i doświadczenia spółdzielczości produkcyjnej na odcinku organizacji pracy i opłaty za pracę*, Materiały i Przyczynki IER, 1956, z. 7, s. 3–11; D. Jarosz, op. cit., s. 133.

⁶⁴ Prawdopodobny błąd w zapisie. Być może chodzi o Jarnołtowo w gminie Małdyty.

⁶⁵ AAN, KC PZPR, *Instrukcja KC PZPR w sprawie bieżących zadań organizacji partyjnych na odcinku umocnienia spółdzielni produkcyjnych i rozwiązania spółdzielni niezdolnych do życia*, sierpień 1951 r., sygn. 237/XII–4, k. 107–109v.

⁶⁶ Zespoły uprawowe – zbiorowe formy uprawy ziemi, najczęściej odlogów, mające zachęcać chłopów do kolektywnej pracy. Obok nich tworzone także zespoły hodowlane. W myśl ówczesnych władz rolnych formy te miały być pierwszym krokiem w kierunku kolektywizacji. Szerzej zob. R. Gross, *Proste formy kooperacji rolnej jako ukryte metody kolektywizacji wsi na Warmii i Mazurach w latach 1948–1956*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2020, nr 1, s. 82–97.

⁶⁷ Obciążenia ekonomiczne nałożone na gospodarstwa chłopskie miały stać się jednym z głównych narzędzi kolektywizacji wsi. Bardzo wysoki podatek gruntowy, a także składki na Społeczny Fundusz Oszczędnościowy – fundusz B (rolnictwo; SFOR), z bardzo wysoką progresją opłat i składek, uderzały głównie w gospodarstwa większe powierzchniowo. Na Warmii i Mazurach, gdzie w strukturze rolnej dość duży odsetek stanowiły gospodarstwa przekraczające 10 ha powierzchni użytków rolnych, były one bardzo uciążliwe, nierzadko rujnujące. Szerzej zob. R. Gross, *Obciążenia gospodarstw chłopskich na Warmii i Mazurach w latach 1948–1956*, „Echa Przeszłości” 2015, t. XVI, s. 195–221.

Poważną winę za ten stan ponoszą rady narodowe, które źle pracują i boją się uświadomić chłopą. Poza tym twierdzą, że na terenie powiatu brak jest aktywistów, a województwo zabiera najlepsze kadry. [...]

Uchwałę KC w sprawie Gryfic przeniesiono na wszystkie nasze POP. Gdyby przeanalizować w świetle uchwały gryfickiej naszą pracę, to tylko 20% obecnych na sali konferencyjnej byłoby bez winy. Myśmy wszyscy robili poważne przegięcia. [...]

Tow. B i d z i ń s k i⁶⁸ – I sekretarz KP Bartoszyce – omówił zagadnienie pracy Kom. Gminnych [PZPR] i POP w spół. produkcyjnych, a następnie o pomocy Kom. Powiatowego oraz pracy KP z instruktorami [...].

Członkowie Kom. Gminnych [PZPR] odpowiedzialni za pracę w spółdzielniach nie docierali do nich systematycznie, stąd też wynikły niedociągnięcia i braki w spółdzielni Michałowo i Rykawy. POP nie umiały zmobilizować członków spółdzielni do wykonania zadań produkcyjnych wskutek czego zaistniały poważne trudności w sprzęcie zbóż oraz w akcji przygotowawczej do siewów jesiennych.

Kom. Powiatowy o złej pracy Kom. Gminnych dowiedział się za późno, bo wtedy, gdy brak pracy politycznej poważnie zaciążył na spółdz. produkcyjnych. Kom. Powiatowy mało udzielał pomocy dla Kom. Gminnych, które nie mając wytycznych nie zawsze dawały sobie radę z pracą w spółdz. produkcyjnych. Na skutek tego stanu rzeczy nawet niektórzy członkowie partii, jak np. w Michałowie sekretarz POP, zaczęli prowadzić w spół. produkcyjnych destrukcyjną robotę, nie wychodzili do pracy, a pracowali w PGR-ach, co wywierało zły wpływ na innych. [...]

Tow. G o r d o n⁶⁹ – Kierownik Wydz. Komunikacyjnego KC – mimo szeregu słusznych uwag w dyskusji nie wyczuwa się jeszcze by aktyw woj. olsztyńskiego czuł z całą powagą sytuację polityczną w kraju, którą w ostatnim czasie przeżywalismy i wynikających stąd zadań dla org. partyjnych. Tylko zrozumienie ich pozwoli należycie wyciągnąć wnioski.

Podstawowym źródłem trudności to sprzeczności między szybkim rozwojem przemysłu, a zacofaną jeszcze gospodarką rolną, która nie nadąża za rozmachem budownictwa przemysłowego.

Te trudności będą istniały tak długo, dopóki nie wprowadzimy gospodarki zespołowej na wsi, na co trzeba dużo czasu by cierpliwie, lecz nieugięcie, przekonywać chłopów o słuszności gospodarki kolektywnej i korzyściach jakie płyną z niej dla chłopą. Wszelkie kroki przymusu mogą przynieść jedynie szkodę naszej partii, mogą poderwać sojusz robotniczo-chłopski, który jest podstawą naszego ustroju.

⁶⁸ Seweryn Bidziński (ur. 1924) – od 1948 r. czł. PZPR, I sekretarz KP PZPR w Bartoszycach (1950–1952), Iławie (1953–1960), Kętrzynie (1963–1971), czł. KW PZPR Olsztyn (1965–1976), czł. Egzekutywy KW PZPR (1971–1976), sekretarz KW PZPR w Olsztynie (1975–1976).

⁶⁹ Zob. przypis nr 54.

Te trudności przezwyciężymy, gdyż mamy na to warunki, gdyż Państwo Ludowe pomaga chłopom mało i średniorolnym w celu podniesienia produkcji rolnej. [...]

Tow. Nowek⁷⁰ – I sekretarz KP z Pasłęka – mówi o pracy w spółdz. produkcyjnych na własnym terenie. Nie zgadza się jednak z wypowiedziami tow. Baranowskiego, jakoby wszędzie spół. produkcyjne były budowane przy pomocy nacisku i przymusu. Omawiając pracę KP [PZPR] w Pasłęku nad założeniem 7 spół. produkcyjnych podkreśla, że początkowo praca nad nimi była prowadzona przez cały aktyw Kom. Powiatowego. Systematycznie obsługiwaliśmy zebrania POP i na miejscu reagowaliśmy na wszelkie braki zaistniałe w spółdzielniach. W późniejszym okresie praca jednak osłabła. Wówczas postawiliśmy odpowiedzialność członków egzekutywy za stan w spółdz. produkcyjnych, którzy jednak nie całkowicie wywiązywali się ze swych zadań. I tak np. o ile na początku żniw praca spółdzielców była dobra, to przy końcu zdarzały się wypadki nie wychodzenia członków spółdzielni do pracy.

Kom. Powiatowy nie zauważył także łamania obowiązków statutowych spółdz. produkcyjnych, niektórzy członkowie wycofywali swój wkład. Dopiero dzięki pomocy K. Centralnego i Kom. Wojewódzkiego okazało się, że źródła braków w pracy spółdzielni tkwią w słabej opiece ze strony KP, przez co samo sąd koleżeńskie spółdzielni nie wyciągał wniosków w stosunku do łamiących statut spółdzielni. Zarządy tych spółdzielń zostały zreorganizowane i w tej chwili sytuacja spółdz. produkc. w Rychlikach i Kroniewie polepsza się. Spółdzielcy podjęli zobowiązanie, że do 3 października zakończą siewy jesienne.

Następnie tow. Nowek wskazał na zwolnienie tempa pracy nad spółdz. produkcyjnymi przez KP⁷¹, co zostało wykorzystane przez wroga. I obecnie kobiety mówią „spółdzielnie się nie będą organizować, bo zebrania się nie odbywają na gromadach” i żądają one rozwiązań spółdz. produkcyjnych. Na skutek zebrań w gromadach sytuacja zmienia się. W celu wzmocnienia pracy politycznej KP wytypował opiekunów po linii gospodarczej i aktywistów partyjnych po linii politycznej oraz w jednej ze spółdzielń zmuszeni będą zwolnić szereg członków za prowadzenie złej roboty.

Tow. Masewicz⁷² – Przedstawiciel Wojew. Prokuratury – [...] zdarzają się często wypadki wycofywania samowolnie przez członków spółdz. produkcyjnych

⁷⁰ Roman Nowek – I sekretarz KP PZPR w Górowie Iławeckim (1948–1950), I sekretarz KP PZPR w Pasłęku (1950–1952), czł. KW PZPR (1950–1953).

⁷¹ Był to efekt przyjęcia przez Biuro Polityczne KC PZPR tzw. uchwały gryfickiej.

⁷² Wacław Masewicz – prawnik, absolwent Uniwersytetu Wileńskiego, czł. ZPP, czł. PPR. Od 1946 r. w Delegaturze Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Olsztynie, po 1950 r. przeniesiony do Prokuratury Wojewódzkiej w Olsztynie na stanowisko p.o. Prokuratora Wojewódzkiego. Później został dyrektorem Biura Kadr w Prokuraturze Generalnej w Warszawie, a następnie, na krótko, Prokuratorem Wojewódzkim w Gdańsku, zob. R. Tomkiewicz, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Olsztyn 1995, s. 82.

swoich wkładów. Takie postępowanie prowadzi do dezorganizacji pracy. Przeciw temu są jednak środki zaradcze. Musi być szeroko prowadzona praca profilaktyczna i polityczna, a o ile one okażą się niedobre, wówczas należy odwołać się do Prokuratury, która wyciągnie odpowiednie wnioski. [...]

Tow. K o z a r z e w s k i⁷³ – Przewodniczący PPRN w Lidzbarku stwierdza, że na terenie tegoż powiatu nie jest dobrze, gdyż są poważne braki w skupie zboża, kontraktacji oraz budowie spółdz. produkcyjnych.

Przyczyny tego stanu rzeczy leżą nie w braku gotówki, nie w braku zboża przez chłopa i nie wierzy w to, że chłopci nie mają zboża czym młócić. Przyczyny leżą w tym, że partia nasza pracuje z za biurka, że nastąpiło samouśpienie w partii, które przyczyniło się do wytworzenia takiej, a nie innej sytuacji. Plan skupu zboża nie jest duży i można go wykonać, tym bardziej, że mamy do pomocy CUSZ⁷⁴, jednakże wielka ilość podań odwołujących wpływa od chłopów. Podania te w większości wypadków zostały odrzucone, gdyż brak było odpowiednich motywów.

Dalej stwierdza tow. Kozarzewski, że wróg wykorzystuje nasze uśpienie. Spółdz. produkcyjne na wiosnę przystąpiły dobrze do pracy zasiewając wszystko wg planu. Zdawało się nam, że nie trzeba pracy i myśmy się tym zadowolili, nie pracowaliśmy systematycznie w spółdz. produkcyjnych, co spowodowało rozłożenie się pracy w spółdz. produkcyjnych, tym bardziej, że wróg ani na chwilę nie zasnął i zawsze prowadził swoją wrogą robotę. Partia nasza zatraciła czujność, nie wiedziała o tym, że kler zrobił wycieczkę do Częstochowy zabierając na nią 150 osób, a między innymi i członków partii pracujących w Gm. Radzie Narodowej. Poza tym urządzono różne misje na gminach bez zezwolenia miejscowych czynników, na które odciąga się chłopów od pracy.

Bardzo często na terenie naszych spółdzielni występuje łamanie dyscypliny i statutu przez członków spółdzielni. Członkowie ci wyjeżdżają do innych miast, gdzie otrzymują pracę, a my otrzymujemy pisma polecające, ażeby zwolnić takiego, czy innego ze spółdz. produkcyjnej.

Nawiązując do referatu tow. Bendka I sekretarza KW podkreśla, że jeszcze dzisiaj mamy w partii andersowców i AK-owców, którzy nie mogą pracować razem z nami, a ponieważ oni są w naszych szeregach, z tego powodu napotykałyśmy na opór w przeprowadzanych akcjach. [...]

⁷³ Walerian Kozarzewski (ur. 1892) – czł. PPR od 1942 r., następnie w PZPR, starosta lidzbarski (1949–1950), przewodniczący PPRN w Lidzbarku Warmińskim (1950–1952), czł. KW PZPR w Olsztynie (1950–1953).

⁷⁴ CUSZ powołano w 1949 r. Przejął on od Ministerstwa Oświaty obowiązki w zakresie prowadzenia szkolnictwa zawodowego. W protokole być może popełniono błąd i powinno być: CUSiK – Centralny Urząd Skupu i Kontraktacji, który utworzono na podstawie ustawy z 25 V 1951 r. Do zadań urzędu należało: planowanie, organizowanie i nadzorowanie kontraktacji, skupu i dostawy zbóż, roślin strączkowych, ziemniaków konsumpcyjnych, pasz i zwierząt rzeźnych, ustalanie norm, koordynowanie i nadzorowanie działalności podległych przedsiębiorstw, współdziałanie z zainteresowanymi resortami i CRS „Sch”. CUSiK istniał do 1953 r., zakres jego działalności przejęło Ministerstwo Skupu.

Dyskusje podsumował:

Tow. B e n d e k – I sekretarz KW – w podsumowaniu pragnę zwrócić uwagę towarzyszy na cztery zagadnienia, na które będziemy specjalnie zwracać uwagę, aż do skutku. Niemniej jednak zastanowię się nad niektórymi wystąpieniami w dyskusji.

Trzeba powiedzieć, że tow. Baranowski⁷⁵ tak określił teren, jak go widzi własnymi oczyma i podał przykłady, że wzmożenie roboty politycznej daje pozytywne rezultaty, przełamuje ludność. [...]

O ile dziś tow. Baranowski wysuwa sprawę dewastacji części gospodarstw na terenie pow. Morań to ma to również swoje źródła, które tkwią przede wszystkim we wrogiej propagandzie, która z naszej strony nie napotyka na odpór na atak, na ofensywę. Stąd też wroga plotka napotyka na pochwyty wśród chłopów i chłopcy nie wierzą w trwałość naszego ustroju.

Stąd też wniosek dla całego terenu to umocnienie roboty politycznej z aparatem partyjnym i masami bezpartyjnymi.

Nie wszyscy towarzysze zrozumieli instrukcję KC w sprawie umocnienia spółdzielni produkcyjnych⁷⁶, gdyż tow. Baranowski mówi o przymusie stosowanym przy zakładaniu spółdz. produkcyjnych, a tow. Nowek mówi, że wszystkie spółdzielnie były budowane nie na przymusie.

Należy zaznaczyć, że w budowaniu spółdz. produkcyjnych były nieraz poważne wypaczenia przez nasze org. partyjne, lecz nie można powiedzieć, że wszystkie spółdzielnie były założone na takich podstawach.

Uchwała BP KC z m-ca grudnia⁷⁷ ustawiła naszą organizację do dalszej przebudowy wsi i wskazała, że łamanie praworządności będzie karane, że budowa musi być na bazie głębokiej długiej pracy uświadamiającej.

Dalej tow. Bendek mówi o dobrych i silnie umocnionych spółdz. produkcyjnych, które na pewno nie zostały założone pod przymusem. Przede wszystkim idziemy obecnie na odpowiednie umocnienie już istniejących spółdzielni, gdyż te poważnie mogą przyczynić się do powstania innych spółdzielni.

Po uchwale gryfickiej wyciągnięto szereg faktów, że na różnych odcinkach naszego życia były fakty łamania praworządności, za co nasza org. partyjna wyciągnęła należyte wnioski w stosunku do tych, którzy ją łamali. Jednakże uchwała ta, stwierdza tow. Bendek, nie została przez wszystkich należycie zrozumiana, tak przez Kom. Pow., jak i przez tow. Baranowskiego, gdyż fakty używania przymusu

⁷⁵ Zob. przypis nr 15.

⁷⁶ AAN, KC PZPR, *Instrukcja KC PZPR w sprawie bieżących zadań organizacji partyjnych na odcinku umocnienia spółdzielni produkcyjnych i rozwiązania spółdzielni niezdolnych do życia*, sierpień 1951 r., sygn. 237/XII-4, k. 107-109v.

⁷⁷ Zob. *Uchwała BP KC PZPR o zadaniach partii w dziedzinie rozwoju ruchu spółdzielczości produkcyjnej i wzmoczenia politycznego, gospodarczego i organizacyjnego oddziaływania POM* [grudzień 1950 r.], w: *O budownictwie partyjnym. Uchwały KC PZPR 1949-1953*, Warszawa 1954, s. 154-155.

fizycznego przy zakładaniu spół. produkcyjnych na terenie pow. Morąg wychodzą dopiero obecnie. W związku z tym, że w/w sprawa jest znana Egzekutywie KW, na ostatnim posiedzeniu Egzekutywy KW powołano komisję, która pomoże wyciągnąć braki i nastawić Kom. Powiatowy do właściwej pracy rozbudowy spół. produkcyjnych⁷⁸. Niezależnie od tego należy na wszystkich KP [Komitetach Powiatowych PZPR – R.G.] przeanalizować sytuację na spółdz. produkcyjnych i dać taką pomoc, jaka jest konieczna i dla nas nie może być sytuacji bez wyjścia, wszystkie trudności musimy pokonać.

Nawiązując do wypowiedzi tow. Noweka tow. Bendek stwierdza, że tow. Nowek trafił w sedno rzeczy, że nasze odizolowanie się od wsi sprawiło, że kobieta mówiła, że nie będzie już więcej spółdz. produkcyjnych, gdyż nie robią zebrań. Prawdą jest, że odbywanie zebrań to nie jest jeszcze wszystko, ale kobieta w ten sposób zrozumiała naszą robotę. Należy stwierdzić, że nasza linia partii nie zmieniła się lecz my nie robiliśmy nic po linii rozbudowy spółdz. produkcyjnych. Zgodnie z instrukcją KC⁷⁹ mobilizujemy się do wyciągnięcia na odpowiedni poziom pracy spółdz. produkcyjne. Wykonując uchwałę KC w gospodarczym i politycznym umocnieniu spółdz. produkcyjnych i dalszej rozbudowie powinna nas cechować bolszewicka taktyka wzmocnienia działalności, kiedy wróg stara się nam przeszkodzić, musimy wzmóc naszą robotę, aby przez to uodpornić masę na wrogą propagandę. Stosowanie tej zasady pomoże KP we właściwym prowadzeniu roboty politycznej. [...]

Poza tym należy wzmocnić czujność na wszystkich szczeblach i odcinkach, a przede wszystkim w naszych szeregach partyjnych. Nie można jednak doprowadzić do czystki jako akcji, ale wrogie elementy należy usunąć. Wzmocnienie czujności to przede wszystkim zabezpieczenie naszej partii przed dywersją wroga zewnętrznego i wewnętrznego. Ważną rzeczą jest jeszcze to, ażeby każdy z członków partii zdał sobie sprawę z odpowiedzialności, jaka ciąży na nim w uświadamianiu mas, że tylko droga industrializacji może poprawić nasz byt i z tej obranej drogi nie może zejść, gdyż poddalibyśmy się w ręce wroga, nie możemy zrzec się budowy socjalizmu za 20 dkg kielbasy. Trudności będziemy mieli poważne, ale z drogi nie zejdziemy i o tym musi wiedzieć klasa robotnicza, cały naród, każdy członek naszej partii. Musimy obserwować sytuację międzynarodową, jeszcze z większą zawziętością mobilizować masy do wykonania zadań, bo tylko wykonanie zadań gwarantuje pokój i podniesienie stopy życiowej całego narodu.

Te zadania jesteśmy zdolni wykonać, ale trzeba żebyśmy sami uwierzyli w to co robimy i tym przekonaniem i wiarą zarazili cały nasz polski naród.

⁷⁸ Zob. Dokument nr 5.

⁷⁹ Zob. przypis nr 76.

O ile te zadania wykonamy, walkę wygramy. [...]

Protokołowała:

/SZCZESNA Zofia/

Przewodniczył:

Sekretarz Organizacyjny KW PZPR

(nieczytelny podpis)

/STACHURKA Roman⁸⁰/

Źródło: APO, KW PZPR, sygn. 1141/87, k. 250–278, maszynopis–oryginał

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. 237/XII–4.

Archiwum Państwowe w Olsztynie

– Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie, sygn. 1141: 87, 270.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku

– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie, sygn. 084:7.

Źródła drukowane

Kozłowski Kazimierz, *Materiały archiwalne do „wydarzeń gryfickich” z 1951 r.*, Szczecin 1992.

– *Źródła do dziejów kolektywizacji rolnictwa w powiatach Drawsko i Białogard (1950–1951)*, Szczecin 1992.

O budownictwie partyjnym. Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1949–1953, Warszawa 1954.

Statuty spółdzielni produkcyjnych, Warszawa 1951.

Uchwały Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1951 r., Warszawa 1952.

Opracowania

Benken Przemysław, *Aparat bezpieczeństwa a geneza wypadków gryfickich w 1951 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2013, nr 1(11).

– *Wypadki gryfickie 1951*, Szczecin 2014.

Frańk Józef, *Osiągnięcia i doświadczenia spółdzielczości produkcyjnej na odcinku organizacji pracy i opłaty za pracę*, „Materiały i Przyczynki IER” 1956, z. 7.

Gross Radosław, *Obciążenia gospodarstw chłopskich na Warmii i Mazurach w latach 1948–1956*, „Echa Przeszłości” 2015, t. XVI.

– *Proste formy kooperacji rolnej jako ukryte metody kolektywizacji wsi na Warmii i Mazurach w latach 1948–1956*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2020, nr 1.

– *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019.

Jarosz Dariusz, *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948–1956 a chłopi*, Warszawa 1998.

Kozłowski Kazimierz, „Cały powiat jest uspołdzielczony”. *Wydarzenia drawskie (1951 r.) z perspektywy współczesnej*, w: *Drawsko Pomorskie i okolice poprzez wieki. Studia i szkice*, red. E. Krasucki, Szczecin 2010.

– *Gryfickie metody skupu zboża i kolektywizacji wsi*, w: *Opór chłopów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, red. Franciszek Gryciuk, Siedlce 1997.

Kura Antoni, *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, Warszawa 2006.

Łukaszewicz Bohdan, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.

⁸⁰ Zob. przypis nr 35.

- Majchrzak Grzegorz, *Wytyczne dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa dotyczące wsi i ruchu ludowego*, w: *Reprezje wobec wsi i ruchu ludowego (1944–1956). Materiały z konferencji naukowej 5–6 grudnia 2002 r. w Rzeszowie*, t. 1, red. Janusz Gmitruk, Zbigniew Nawrocki, Warszawa 2003.
- Majer Piotr, *Instrukcja specjalna nr 1 Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z września 1948 roku o zadaniach organów bezpieczeństwa w walce klasowej na wsi*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1998, nr 30.
- *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004.
- Rolnicze spółdzielnie produkcyjne w Polsce Ludowej*, red. Eugeniusz Mazurkiewicz i in., Warszawa 1988.
- Szumiło Mirosław, *Roman Zambrowski 1909–1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014.
- Tomkiewicz Ryszard, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Olsztyn 1995.
- Ważniewski Władysław, *Forsowna kolektywizacja rolnictwa w Polsce (1948–1956)*, w: *Opór chłopów przeciw kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, red. Franciszek Gryciuk, Siedlce 1997.
- Wilamowski Bohdan, *Rozwój mechanizacji gospodarki chłopskiej w województwie olsztyńskim*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1965, nr 2.